

VĚDECKÉ SPISY VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ

Edice PhD Thesis, sv. 336

ISSN 1213-4198

thesis IS

Ing. arch. Ladislav Mohelník

**Prostorová interpretace
architektonického
a urbanistického díla**

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV TEORIE ARCHITEKTURY

Ing. arch. Ladislav Mohelník

**PROSTOROVÁ INTERPRETACE
ARCHITEKTONICKÉHO A URBANISTICKÉHO DÍLA**

SPACE INTERPRETATION
OF THE ARCHITECTURAL AND URBANISTIC WORK

Zkrácená verze Ph.D. Thesis

Obor: Architektura
Školitel: Doc. Ing. arch. Jaroslav Drápal, CSc.
Oponenti: Prof. Ing. arch. Mojmír Kyselka, CSc.
Ing. arch. Anton Vranka
Ing. arch. Josef Hrabec, CSc.
Datum obhajoby: 7. 7. 2005

Klíčová slova: architektura, architektonická kompozice, harmonie, prostorová interpretace, Brněnský hrad, De civitate Dei

Key Words: architecture, architecture komposition, harmony, space interpretation, Brno Castle, De civitate Dei

Práce je k dispozici: na Fakultě architektury VUT v Brně, Poříčí 5, 639 00 BRNO

© Ladislav Mohelník, 2005

ISBN 80-214-3029-X

ISSN 1213-4198

OBSAH PRÁCE

1 ÚVOD.....	5
1.1 Poučení saiského kněze.....	5
1.2 Harmonie v architektuře.....	5
1.3 Tři stránky architektury: prostor, hmota a tvar.....	5
1.4 Vymezení problému a limity.....	5
2 ZTRÁTA PROSTOROVÉ INFORMACE.....	6
2.1 Ztráta prostorové informace.....	6
2.2 Ostravice bez minulosti.....	6
2.3 Brno a problémy jeho založení.....	6
3 PROSTOROVÁ INTERPRETACE ARCH. A URBANISTICKÉHO DÍLA.....	7
3.1 Prostorová interpretace.....	7
3.2 Původ Ostravice a Brna v kontextu staré Moravy.....	7
4 ÚVAHA O POUŽITÝCH METODÁCH A PŘÍSTUPECH.....	8
4.1 Kompoziční analýza a prostorová interpretace architektury.....	8
4.2 Kompoziční kategorie.....	8
4.3 Ostrakická metoda - skládání informací o dějích v prostorovém kontextu.....	8
4.4 Digitální model a digitální analýza.....	8
4.5 Prameny.....	9
5 OSTRA.....	10
5.1 Rozhovor s Janem Mohelníkem.....	10
5.2 Ostravice.....	10
5.3 Brno.....	11
5.3.1 Vodní živel v tradici města.....	11
5.3.2 Tradice některých řemesel.....	12
5.3.3 Břetislavský hrad.....	12
5.3.4 Chrám sv. Petra v Brně.....	12
5.3.5 Chrám sv. Jakuba.....	13
5.3.6 Staré Brno.....	13
5.3.7 Stará radnice v Brně.....	14
5.3.8 Pevnostní obranné věže a městské hradby.....	14
5.4 Bruneswerde.....	14
5.4.1 Zaniklé sídlo Bruneswerde.....	14
5.4.2 Bruneswerde je Brněnský hrad.....	15
5.4.3 Bahno a Bahno.....	15
5.4.4 Vpád Tatarů a devastace severovýchodní Moravy.....	16
5.4.5 Bruneswerde a Stará Ves.....	16
5.4.6 Bruneswerde u Brušperka.....	17
5.4.7 Premonstráti sv. Augustina.....	17
5.4.8 Biskup Bruno z Schaumburgu.....	17
5.4.9 Bruneswerde je Ostravice.....	18
5.5 De civitate Dei.....	18
5.5.1 Civitas Dei.....	18
5.5.2 Architektonická tradice.....	24
6 ZÁVĚR.....	25
7 LITERATURA.....	25
8 SUMMARY.....	29
9 ŽIVOTOPIS.....	30

1 ÚVOD

1.1 Poučení saiského kněze

Když bohové očišťují a zaplavují vodami zemi, jen honáci a pastýři v horách se zachrání, vlny ušetří jenom nevzdělané a nevědomé. A tak se znovu stáváte dětmi, nic nevíte o tom, co se u vás v dávných dobách dělo. [1]

Nevíme téměř nic jistého o kořenech moravské architektury. Současná věda všeobecně dává na otázky o původu člověka a naší civilizace jen nepřesvědčivé odpovědi. Děje mizí ve vlnách katastrofických události, obvykle kauzálně spojených s nejrůznějšími ideami lidstva. Nechceme-li navždy ztratit minulou moudrost předků, musíme usilovat o její dokumentaci i znovuobjevování. Bude možné uchránit naši civilizaci před opakováním chyb a kauzálním apokalyptickým koncem disharmonického civilizačního vývoje? Bude možné najít harmonický vztah ke světu?

1.2 Harmonie v architektuře

Při svých úvahách o *kosmu* se Řekové mimo jiné zabývali i tzv. *harmonii sfér*. Hledali kosmický řád a jejich snaha o poznání podstaty *Universa* a místa člověka v něm se bezprostředně odrážela v jejich životních postojích a je dodnes zkamenělá v dochovaných architektonických dílech. Tyto *kosmologické* aspekty v architektonické tvorbě nejsou výsadou právě jen Řeků. Vždyť určité vlivy vykládačů podstaty vesmíru na architekturu si můžeme uvědomit i v dílech nejsoučasnějších. Právě tak, jak souvisí problematika podstaty *Universa* s představami lidské civilizace o *prostoru*, odrážejících se především ve filosofických názorech doby, je poznamenána architektura i ve své prostorové podstatě. Najít a pochopit takováto sdělení nám mimo jiné umožňuje specifická teorie architektury nazývaná *kompozice architektury* (lat. *compositio* = složení, uspořádání). Architektonická kompozice se zabývá vzájemnou vazbou architektonických tvarů, prostorů a hmot.

1.3 Tři stránky architektury: prostor, hmota a tvar

Analytický pohled na nedílnou jednotu architektonického díla se opírá o tradici doložitelnou přinejmenším od dob Vitruvia. [2] U různých autorů, různých období se můžeme setkat s obměnami základních architektonických pojmů dnes srozumitelných nejlépe, jako *prostor*, *hmota* a *forma*. *Prostor* má na jedné straně svůj dobově filosofický obsah, na straně druhé je bezprostředně spojený s účelovostí architektonického díla. *Hmota* stavby ve svém bezprostředním projevu reprezentuje konstrukci vymezující prostor. *Forma* jakožto výrazová stránka architektonického díla je bezprostředně spojená se sémantickým významem v abstraktní podobě, či symbolickým obsahem v podobě konkrétní. Charakterizuje svou dobu jakožto souhrn představ člověka o světě. Souvisí s duševním stavem tvůrce a se stavem a civilizační úrovní společnosti.

1.4 Vymezení problému a limity

V *prostorovém vymezení* bude další pozornost soustředěna především na dva,

dnes co do velikosti nesouměřitelné, sídelní útvary. *Ostravice*, je jednou z mnoha malých, dnes téměř bezvýznamných, moravských vesnic, oficiálně bez dávnější historie a téměř bez významnější architektury. *Brno* s jeho nejvýraznějšími dominantami, jako bývalou významnou zemskou metropoli nevyjasněné minulosti.

Z hlediska *časového vymezení* jde v obou případech o prolomení bariéry nepoznané minulosti, která neumožňuje doložit pouze na základě písemných pramenů okolnosti vzniku či založení Brna ani Ostravice.

2 ZTRÁTA PROSTOROVÉ INFORMACE

2.1 Ztráta prostorové informace

Řekneme-li například *já, ty, on*, ani si neuvědomíme, že sdělujeme něco i o prostorovém uspořádání. *Já* jsem tady, *ty* jsi v dosahu mého prostorového myšlení a *on* je někde mimo můj zorný úhel. Jde o vzájemné vztahy mezi jmény, tedy o něco velmi blízkého architektonické kompozici. Duchovního rozměru těchto vztahů spojených s konkrétním *místem* si pro potřebu tvůrčí praxe povšiml také architekt *Christian Norberg Schulz* ve svém významném teoretickém díle *Genius loci*. [3]

Jak dochází k erozi či transformaci vztahů, v nichž zanikají celá města a mizí celé krajiny? Z logiky věci se dá odvodit, že nejdříve pod vrstvami nánosů dějinného vývoje mizí detaily. Globální struktury ve své abstraktní podobě přežívají nutně déle než jejich jednotlivé části. Ztráta informace o místě děje ještě nemusí být i ztrátou informace jako celku. Děj se ztrátou kontextu významově přesouvá do oblasti legend se všemi výhodami i nevýhodami.

2.2 Ostravice bez minulosti

Ostravice je podhorskou rekreační obcí v údolí Beskyd na stejnojmenné říčce, jež pak dále protéká městy Frýdlant nad Ostravicí, Frýdek - Místek, Ostrava, kde se vlévá do Odry.

Počátky obce Ostravice jsou nejasné. Tím, jak v roce 1762 vyhořel archiv Hukvaldského hradu, zmizel téměř veškerý archivní materiál tohoto panství s hodnotnými historickými prameny. Původně jedna z největších obcí v Československu s rozlohou 102 km² byla v roce 1952 v rámci územní reformy zredukovaná na pouhých 29 km². Z 3500 obyvatel v 30. létech minulého století má v současnosti obec pouze 2000. Obec poprvé ve své historii zpracovává územně plánovací dokumentaci. Trvá to již několik let, ale nikoho zřejmě ani nenapadlo provést řádný průzkum památkové hodnoty mizejícího torza lidové architektury, ale i mizejících zbytků monumentální architektury tzv. hamrů. Zpracovatel územně plánovací dokumentace dnes aplikuje městského ducha do vesnického prostředí cestou minimální myšlenky.

2.3 Brno a problémy jeho založení

Klimatické, hydrogeologické a geografické poměry měly kromě komunikačních tras zjevně rozhodující vliv na vývoj osídlení brněnské kotliny. Datování kostry *Brno 1*, objevené roku 1885 v cihelně pod Červeným kopcem, je poměrně problematické. Zato nález kostry *Brno 2* roku 1891 v kanalizačním průkopu na Francouzské

ulici měl velký světový ohlas. V hloubce asi 450 cm spočívala ve spraši pod mamutím klem, lopatkou a dalšími kostmi mamuta a nosorožce téměř celá mužská kostra, rituálně pohřbená a červeně zbarvená krevem. Spolu s více než dvěma desítkami dalších nálezů spadá datací většinou do období *staršího paleolitu*. Jde ale o jinou lidskou rasu než člověka cromagnonského, či dnešního. Teprve až z *neolitu* pocházejí další stopy sídlištní kultury: Řečkovice, Maloměřice, Žabovřesky, Obřany, Husovice, Nový Lískovec, Komín aj. [4]

V období Velké Moravy je možno na území dnešního Brna rozlišit významnější koncentrace osídlení v prostoru Maloměřic, Židenic a Obřan, Starého Brna, v Komíně, Starém Lískovci, Králově Poli, Černovicích, Černých Polích... *Celkem je velkomoravské osídlení Brna a jeho bezprostředního okolí doloženo třemi desítkami pohřebišť i jednotlivých hrobů a sídlišť.* [5] Historické jádro tuto minulost nemá?

Přímých i nepřímých zmínek vztahujících se k brněnskému hradu je v dokumentech 11. a 12. stol. celá řada. Faktický doklad jeho hmotné existence a místa však schází. Celá desetiletí je tento problém prioritním zájmem brněnských archeologů a historiků. Spor o lokaci se původně neomezoval pouze na Petrov a Staré Brno. Postupně byly archeologicky prozkoumány bezvýsledně i lokality jiné. Špilberk, sv. Jakub, náměstí Svobody, ul. Křížová... Problém lokalizace hradu vyvolává nepřijemnou otázku nejen brněnským architektům o tom, jaká je úroveň dnešního územního plánování a památkové ochrany, nerozumíme-li tak zásadní záležitosti.

3 PROSTOROVÁ INTERPRETACE ARCHITEKTONICKÉHO A URBANISTICKÉHO DÍLA

3.1 Prostorová interpretace

„Člověk vidí jen to, co zná,“ vyjádřil se Goethe. „Nemůžeme připustit existenci nějaké věci, jestliže jí nemůžeme dát význam,“ řekl Cassirer. [6] Zkoumáním historických událostí v souvislostech prostorového uspořádání a kompozice architektonických a urbanistických děl můžeme v některých případech dospět k novým a velmi zajímavým poznatkům. Počítačové programy užívané projektanty umožňují nyní přesnější posouzení a analyzování dochovaných dokumentů, projektů, map, fotografických materiálů existujících i zaniklých staveb. Nabízejí se nové možnosti poznání minulosti, potřebné pro plánování budoucnosti. Architektovi postavenému před nejrůznější aktuální tvůrčí úkoly se nabízejí nové možnosti poznání místních tradic a kontextuálních podmínek. Poznáme - li lépe minulost, budeme toho více i vidět.

3.2 Původ Ostravice a Brna v kontextu staré Moravy

Cílem práce je tedy alespoň částečně najít, rozpoznat a interpretovat tvary a strukturní prostorovou podstatu některých zapomenutých a zaniklých projevů lidské činnosti. Prohloubit poznání architektonické a urbanistické struktury míst, jež jsou dnes nejen mým životním prostředím. Domnívám se, že Ostravice a Brno se svými přírodními, architektonickými a urbanistickými hodnotami jsou dobrým materiálem pro takovýto úmysl.

4 ÚVAHA O POUŽITÝCH METODÁCH A PŘÍSTUPECH

4.1 Kompoziční analýza a prostorová interpretace architektury

Kompoziční analýza směřuje k poznání vzájemných vazeb architektonických prvků v prostoru. Z racionálního hlediska se zabývá zákonitostmi skladebnosti a pravidly pro výrazovou správnost a estetičnost. Z intuitivního hlediska se cestou citu, jež bezprostředně souvisí s vlastní tvorbou, propracovává k podstatě architektonických děl, hledá jedinečnost, soulad s přírodou, harmonii.

Zkoumáním zákonitostí skladebnosti kompozičních sestav je možno prověřit i domněnky historiků o prostorovém uspořádání a situování jednotlivých prvků kompozice. Je možno prověřit jejich plošné, prostorové a s tím související provozní možnosti, kapacity a limity srovnáním s dochovanými historickými údaji.

4.2 Kompoziční kategorie

Kompoziční kategorie v architektuře jsou prostředky sloužící k dosažení *harmonie* v architektuře. Přirozená lidská touha po uspořádání a harmonickém stavu věci prozrazuje subjekt tvůrce a jeho dílo i tam, kde se jiné prameny nedochovaly. Architekt má k dispozici kompoziční kategorie jako např. *symetrie, rytmus, modul, kontrast, proporce, měřítko...* Pomocnými harmonizačními prostředky jsou světlo, barva, optické klamy a iluze...

4.3 Ostrakická metoda - skládání informací o dějích v prostorovém kontextu

Pro snadnější orientaci v množství informací, pro jejich třídění a uspořádání, ale i pro zjednodušení práce s nimi jsem vzhledem k zásadnímu důrazu na prostorovou stránku problému zavedl metodu, kterou jsem nazval *ostrakická*.

Každá informace, každá věta, představuje jeden střípek, jednu část onoho celku. Jeho podoba vzniká nejen vzájemným uspořádáním, sestavením, ale je možné ji pro potřebu prostorové interpretace, na základě odhalených kompozičních principů, hypoteticky doplňovat. Představa jednotícího celku s jeho řádem, odrážejícím se v architektonické jednotě díla, naopak zpětnovazebně koriguje místo a uspořádání části a precizuje jejich strukturu vyjádřitelnou geometricky či matematicky. Analýza vztahů při uspořádávání částí v celek může vést k alternativním a nebo dokonce k mnohoznačným výsledkům.

Teprve ve vztahu ke konkrétnímu architektonickému dílu někdy nabývá informace svého skutečného významu. Znalost konkrétní situace je naprosto rozhodující pro interpretaci a posouzení možnosti uskutečnění děje. Častěji, než se obecně soudí, vznikají legendy přesazením děje do jiné než původní prostorové situace a tím získávají legendickou dimenzi.

4.4 Digitální model a digitální analýza

Výpočetní technika dává naději zcela novým objevům, protože s novými CAD i jinými programy se objevují i nevídané možnosti z hlediska analýzy dochovaných děl a dokumentů. Je možno například provést analýzu barevných leteckých fotografií a vyhledávat půdorysy zaniklých architektonických děl jako barevných oblastí

pouhým okem nepostižitelných... Taková možnost globální i detailní analýzy vývoje a zákonitostí kompozičních a vlastnických vztahů v měřítku krajiny, sídla a architektonického díla byla dříve velmi omezená. *Digitální analýza* v architektonické kompozici umožňuje postihnout smyslově podprahové jevy, vytvořit model...

4.5 Prameny

Při velmi rozsáhlém množství použitých pramenů je potřeba diferencovat, kde je nutno hledat původní a kde je možno zůstat u sekundárních, nebo u souborných, či dokonce encyklopedických prací.

Potřeba mocných tohoto světa zanechat za sebou doklad velikosti svých činů nijak nezpříjemňovala historikům všech dob život. Je tedy na místě maximální obezřetnost tam, kde takový zájem mohl být.

Palacký prohlásil, že všechny listiny, které u nás před poslední čtvrtí 12. století obsahují vynětí z práva zemského (*a lege provinciali*), jsou nepravé. [7] Těchto listin není málo a je možno se na ně dívat z různých pohledů.

Cenným zdrojem informací o dávné minulosti jsou *báje*. Již v úvodu Kosmovy kroniky narážíme na cenný zdroj informací o nejstarší české minulosti, jímž mají být *bájná vyprávění starců*. Je příznačné, že archeologie v zásadě nepotvrzuje dohady historiků o místech těchto nejstarších dějů.

Schliemann svými objevy přesvědčil celý svět, že legendy i báje je nutno brát vážně. Přesto si dovoluji tvrdit, že báje jako významný zdroj informací o prostorových aspektech minulosti zůstaly i nadále do značné míry nevyužité.

Mýty, vyprávění o bozích, herojích a nadpřirozených mocnostech je bezprostředním vyjádřením základních lidských představ o světě. Charpentier poukázal na možnosti výkladu mýtu a vysvětlil některé stránky mechanismu jejich vzniku. Na příkladu Heraklova putování se pokusil o prostorovou interpretaci mytických představ do konkrétní geografické situace. [8]

Legendou se míní středověká literární forma, zpravidla s náboženskou tematikou životopisu světce, opírající se většinou o ústní tradici a o částečně hodnověrné informace. V přeneseném významu je dnes, bohužel často, pokládána spíše za výmysl a zcela nepravdivou zprávu.

Pověsti jsou obecně pokládány za folklórní epickou formu s fantaskními rysy a reálným jádrem. Zpravidla se vztahují k významným dějinným okamžikům, ale především k určitému kraji a k výrazným místům v něm.

Pověrou je falešná víra. Ve vědě jsou některé pověry nekriticky tradovány z jedné vědecké generace na druhou, aniž by si člověk kladl otázky. Pro minulé i pro dnešní historiky a archeology bylo jednodušší a pohodlnější utrácet milióny v nížinách, než se plahočit za poznáním někde v horách. Často je z pragmatického hlediska prospěšné, příjemné, či pohodlné věřit. Ani výzvu vrcholné politické autority, abychom se nezabývali minulostí, ale abychom hleděli především vpřed, nemohu brát vážně, jestliže prostá a jednoduchá úvaha logiku tohoto tvrzení vyvrátí. Politická činnost zřejmě k pověrám svádí a na práce a rady politiků je nutno nazírat obzvláště obezřetně.

Nedostatek pramenných informací a pocit důkazní nouze může snadno svádět k představě, že dějiny je možno líčit jako jakýsi příběh. *Falšování dějin je možné jen tehdy, není – li dostatek vědeckých informací o skutečném stavu poznání, které se dotýká počátků dějin jednotlivých národů a jejich států.* [9] Architektura díky své struktivní podstatě nic takového rozhodně nepotřebuje, protože má svou vlastní výtvornou řeč.

5 OSTRÁ

5.1 Rozhovor s Janem Mohelníkem

V r. 1986 zemřel můj strýc Karel Mohelník. Zúčastnil jsem se tehdy smutečního obřadu. Zdržel jsem se jen krátce a cestou domů jsem měl zcela zásadní rozhovor se strýcem Janem Mohelníkem, tehdy již pamětníkem téměř osmdesátiletým. *"Ty, viš, to tady není jenom tak. Tu až ku Smrku bylo cosi?. Viš tatínek vykládali, že Ostravice pry kdysi patřila pod Brušperk."* Tehdy mi jeho sdělení ještě smysl nedávalo. Proč by měla Ostravice kdysi patřit pod téměř 20 km vzdálený Brušperk?

5.2 Ostravice

Původ názvu vesnice *Ostravice* bývá běžně odvozován od stejnojmenné řeky protékající obcí. Objevuje se údajně poprvé ve zmíněném urbáři panství hukvaldského z roku 1580, a to v pozměněné podobě *Ostrawicze*.

Při srovnání počítačové sestavy parcelace katastrální mapy obce s pohledem do údolí z okolních hor si můžeme povšimnout nápadných linií, místy přerušovaných, ztrácejících se v protilehlých lesích na obou svazích. Vyznačují pásy pozemků široké cca 140 m v délce 1500 až 2000 m. Tyto lány jsou založeny nejpozději v 13. století v období kolonizace a nikoliv až v době pasekářského osídlení v 16. století, jak se všeobecně domnívají historici v tomto kraji.

Je tradice dovednosti zpracování železa a těžba železné rudy importována do podhůří Beskyd současně s kolonizačním osidlováním a nebo je ještě starší? Obranný charakter staveb spojených se zpracováním železa vynikne, uvědomíme-li si jejich rozmístění z hlediska geografického a vzájemné vzdálenosti a viditelnosti na zemské hranici.

Nedávná oprava fasády ostravického kostela proběhla zřejmě bez patřičné pozornosti orgánů památkové péče. Zůstatkové kamenné zdivo v nestejně výši nad základem bylo nastavené dodatečným cihelným. Po odstranění omítky byl tento fakt naprosto zjevný. S oficiální datací kostela a fary tedy nebude vše v pořádku.

Také odsvěcená kamenná kaplička má dodatečně provedenou cihelnou zazdívkou dvířek v prostoru původního portálu zhotoveného z pečlivě opracovaných kamenných bloků provázaných dále se zdivem a klenbou z kamene neopracovaného.

Kvalitní a pozoruhodnou valenou klenbou z vybraných kusů kamene se vyznačují mosty, které se nacházejí na parcelách souvisejících s vodními díly u hamrů. Další obdobný je součástí bývalé obecní komunikace v dolní části obce. O starodávnosti samotné komunikace není žádná pochybnost, a je proto obtížné určit, v kterém oka-

mžiku její existence vznikl tento most, protože při své prosté užitkové formě je problematické prostým pozorováním vysledovat jakékoli slohové znaky.

Některé typické kamenné sklípky v obci mají půdorysné rozměry cca 4 x 10 m, vstup z užší strany. Někdy mají pouze dřevěný krov jako prostor pro uskladnění sena, jindy složitější dřevěnou nadstavbu. Jednoduchá valená kamenná klenba je obdobou té z kamenných mostů.

5.3 Brno

5.3.1 Vodní živel v tradici města

Ptolemaiovo *Eburodunon* bylo Šujanem kladeno do Brna. [10] Zajímavé úvahy vyznívají dnes z hlediska rozsahu archeologických nálezů ve středu Brna poněkud spekulativně, protože žádné přesvědčivé stopy po Keltech se zde nedochovaly.

...z obecných slov staročeských známe pouze Gebauerem doložené slovo brnka s významem "lůžko při porodu". Ten však není původní, je přenesený od základu brn- "bláto, kal, bahno" prostřednictvím představy "nečistota, nečistota v těle", jak je pěkně vidět ve slovinském brn- "bláto, kal", ale brnje "nečistota z těla". Toponyma jak vidět zachovávají starší stav. [11]

Brinen, Bruno, Brynon, Bruen, Brneu... [12] Můžeme přidat řadu dalších názvu *Brunensis, Brennem, Brunna, Brinnensi, Brünn* a další více nebo méně dnes exoticky znějící názvy města a pozdější moravské zemské metropole. [13] Jinou možností je původ názvu v německém *Brunnen*, neboli pojmu ukazujícím na pramen, studnu, či kašnu. V Brně byla voda tématem vyvolávajícím vždy velkou pozornost.

Brněnský Parnas, veřejná kašna na Zelném trhu, jeden z významných ústředních objektů města, je plný symbolických sdělení. Kašna byla postavena na místě renesanční kašny s orlem z r. 1597 a to v letech 1690 - 95. Vodní živel jako zdroj života spolu s ideou vítězství dobra nad zlem je podle Stehlíka vlastním smyslem Parnasu. [14] *Evropa* je symbolem svaté římské říše, symbolem křesťanství, pokořitelem Antikrista, řádu nad chaosem. Toto vítězství Evropy nad drakem je symbolickým fundamentem Brna a sdělením o jeho původu.

Původní dům pánů z Lipé daroval v r. 1634 Max z Ditrichštejna opatům žďárského kláštera. Všimněme si studny ve znaku portálu.

Umělecký akcent dostal v letech 1692 - 1698 i Rybný trh, kde byla proti průčelí dominikánského kostela postavena kašna zvaná Malý Parnas se sochou dívky usednuvší s vínkem v ruce na palmový kmen. [15] Venuše byla později odstraněna a dala pravděpodobně název dnes již zaniklé vinárně v prostoru Velkého Špalíčku. Šlo možná o jeden z nejpůvodnějších zdrojů vody pro město, protože právě v tomto prostoru na úpatí Špilberka měl údajně vyvěrat pramen.

V symbolické rovině a v souvislosti s Parnasem je nutno vnímat i tzv. Merkurovu kašnu (z let 1693 – 1699) od Bendla, [16] z let 1693 - 1699, plnou sdělení, umístěnou dnes na nádvoří bývalého Biskupského dvora.

Renesanční dům č. 17 na náměstí Svobody v Brně postavený pro měšťana Kryštofa Schwarze Ant. Gabrím v r. 1589 na místě staršího gotického domu, který patřil do r. 1564 předbělohorskému šlechtici Čeňkovi z Lipé, obsahuje mytologickou té-

matiku. Patřila k němu i kašna z r. 1591 vyzdobená postavami čtyř živlů od sochaře *Gialdiho*.

Vodní živel hrál zřejmě významnou roli při rozhodnutí o založení i kartuziánského kláštera. Dodnes je reprezentován novodobou kašnou v sousedním parku. Klášter byl založen až někdy v druhé polovině 14. stol. z daru markraběte Jana Jindřicha. [17]

5.3.2 Tradice některých řemesel

Řada zmínek v dobových dokumentech již od počátků Brna ukazuje na velmi vyspělou úroveň řemesel souvisejících se zpracováním kovů. Ještě v období renesance musel být na speciální mistrovské úkoly povolán panovníkem z Brna do Prahy Tomáš Jaroš. [18]

5.3.3 Břetislavský hrad

Na základě některých listinných zmínek a indicií se usuzovalo, že r. 1021 - 1034 vznikl v Brně *břetislavský hrad s kostelem sv. Michala v jeho blízkosti*. Hrad měl být v letech 1054 - 1197 střediskem brněnského přemyslovského údělu na Moravě. [19] Nepotvrdilo-li se archeologickým výzkumem, že tento hrad byl situován v oblasti Petrova, neznamená to, že časové úvahy týkající se jeho působnosti nemohou být vnímány pro jinou lokalitu alespoň rámcově.

Kučovi vděčíme za vyjádření názoru, který jasně formuluje současnou situaci v poznání počátků středověkého Brna. [20] Jednoznačně lze souhlasit s výchozí tezí, podle které je k tomuto úkolu klíčem lokalizace brněnského hradu.

V některých listinách je Brno uvedeno nejen jako *civitas*, nýbrž dokonce jako *urbs*, což bylo ve své době označení používané v případě měst obzvláště významných, hlavních a především starobylých. [21]

Český král Vratislav II. se dostal do rozporu s Konrádem brněnským a vytáhl proti němu tedy v r. 1090 na Moravu. Událost je v Kosmově kronice líčena ve vztahu ke geografické situaci problematicky.

V posloupnosti kastelánů brněnského hradu je mezi rokem 1074 a 1226 nápadná mezera. Postrádáme ale i zprávy o hradu samotném *...od roku 1234 do roku 1277 není zmínka o hradu na Petrově a pak je doložen hrad na Špilberku a v polovici roku 1237 se při boji markraběte Přemysla, třetího syna Přemysla I., s bratrem markraběte Václavem I., dovidáme o dobytí města Brna a zpusťování Moravy bez zmínky o hradu*. [22]

Za Přemysla, jenž byl markrabětem v letech 1228 – 1239, bylo *...území starého Brněnského hradu postupně předáváno městu Brnu a hrad je opuštěn*. [23]

V zápase idejí stoupenců lokace brněnského hradu na Petrově a stoupenců jeho lokace na Starém Brně je možno závěrem spolu s Kučou říci, že pravdu mají svým způsobem obě skupiny. [24] Břetislavský hrad z listin 11. stol. však ve skutečnosti nebyl umístěn v žádné z doposud uvažovaných brněnských lokalit.

5.3.4 Chrám sv. Petra v Brně

Podle pověsti, měl být v Brně již v r. 829 založen chrám sv. Petra, což bylo na zá-

kladě nedávných archeologických výzkumů v oblasti Petrova definitivně vyloučeno. Teprve v září r. 1182 se prvním moravským markrabětem stává Konrád Ota a ...zakládá brněnskou baziliku sv. Petra. Zakládá pravděpodobně také hrad Veveří. [25]

Dokud nebyl proveden archeologický průzkum krypty a původního chrámu na Petrově koncem devadesátých let minulého století, bylo možno se podobně jako Šujan mylně domnívat, že na tzv. Konrádových denárech je vyobrazen právě tento chrám. *Chrám sv. Petra s okolím byl nejdůležitějším místem v podhradí Brněnském. Měl již tři věže, jak viděti z obrazu...* [26] Poměrně úspěšně lze pochybovat o tom, že by se na minci mohl dostat nějaký bezvýznamný kostelík. Dosavadní archeologické výzkumy nepotvrdily přítomnost brněnského hradu v prostoru Petrova a navíc zdaleka nepotvrdily ani pro trojvěží potřebnou velikost a ani stáří kostela, jenž dnešnímu chrámu sv. Petra předcházal. Závěry byly v tomto směru jednoznačné. *Výzkum nepřinesl žádný doklad o případné existenci věže či bočních lodí.* [27] Ani v samotné Praze se v té době nenacházel takový románský chrám sv. Petra, který by mohl mít tři věže. [28]

Zatímco zmínky o proboštech u chrámu sv. Petra v Brně jsou již z 11. století, kolegiální chrám je zde ve skutečnosti až od r. 1296. [29] Podle dochovaných zpráv se zdá, jako by chrám ve skutečnosti plnil funkce, které mu oficiálně nebyly přiznány. *Farář při chrámě sv. Petra v Brně nazývá se r. 1195 „rektorem“.* [30] Teprve sto let nato, vlastně teprve několik let po první písemné zmínce o Špilberku je však chrám povýšen na kolegiální. [31]

V základech chrámu sv. Petra a Pavla v Brně nacházíme záhadné úlomky stavebních dílů, které měly zjevně poukázat na jinou, dnes zapomenutou a přenesenou starší tradici. Samotný chrám ve světle nejnovějších poznatků svoji starobylost nepotvrdil. [32]

5.3.5 Chrám sv. Jakuba

Na místě dnešního chrámu sv. Jakuba reprezentujícího vrcholné dílo síňové gotiky stával již dříve románský kostel sv. Jakuba. Je doložen písemně k r. 1228. Měl být určen německým a flanderským kolonistům. Vzhledem k mlčení archeologů je zřejmé, že nedávný archeologický výzkum jeho okolí nepřinesl z hlediska problematiky brněnského hradu, žádné překvapivé výsledky.

5.3.6 Staré Brno

Staré Brno, nejstarší trhov故事 obec brněnská, bylo samostatné, mělo vlastní městské zdi, vlastní rychtáře, z nichž Bertold se uvádí k roku 1323. [33] Jméno Staré Brno se prvně objevuje roku 1247. [34] Pokládat dnes již zaniklý Svratecký náhon za vedlejší rameno řeky Svratky a jeho tok za součást jakéhosi pomyslného opevnění raně středověkého hradu v ostrovní poloze je myšlenka málo podložená. Nechci zcela vylučovat možnost jakési pevnostní stavby v meandrech řeky, ale ta by se musela kromě vodního prvku opírat i o řádné valy a další opevnění, jež však zatím nebyly v žádné podobě doloženy. Geografická situace navíc vůbec neodpovídá událostem popisovaným v Kosmově kronice.

5.3.7 Stará radnice v Brně

Již v nejstarších zprávách ze 14. stol. se o brněnské radnici hovoří jako o stavební formě věže. Je ve zdivu dodnes zachována. [35] Kamenné zdivo by mohlo naznačovat poněkud jiný původ a stáří věže než cihelné u okolních budov. Obdobu pozoruhodného brněnského typu nám můžou v tomto směru nabídnout obranné věže italských středověkých měst, kde se dochovalo několik posledních příkladů. *San Gimignano* je jedním z nejzachovalejších.

5.3.8 Pevnostní obranné věže a městské hradby

S posledními torzy hradeb se v Brně ještě můžeme setkat v dvorním prostoru Dominikánského kláštera a Stavovského domu a ul. Bašty, Chorazová, Petrov. Můžeme si povšimnout, že od samotného počátku opevnění Brna byly hradby vybaveny velkým počtem věží. Kuča uvádí pro 14. stol. celkem padesát.

Domy s věžemi stávaly také na nároží Uhelného a Horního... [36] *markraběcí dům na Rybném trhu...* Také Schwarcův palác na náměstí Svobody č. 17 byl vybudován na místě středověkého domu s věží. [37]

Na jednom vyobrazení chrámu sv. Tomáše z Bretholzových dějin Brna, [38] zřejmě někdy z doby před Švédským obléháním, je zcela okrajově zachycena i jedna z brněnských obranných věží "Rennertor". Její výšku lze z poměrně detailního pohledu odhadnout na cca 20 m. Z vyobrazení města od Georga Houfnagela lze soudit, že ještě v roce 1617 mělo Brno takovýchto věží minimálně okolo tří desítek. Geometrie a rozmístění věží prozrazuje jednotící myšlenku vyzrálé městské komunity, strategii a charakter, umožňující postupné budování jednorázově založeného opevnění města.

5.4 Brunswerde

5.4.1 Zaniklé sídlo Brunswerde

Ve výčtu problematických a zaniklých sídel oblasti širšího krajinného rámce Ostravice najdeme i to, jež bude v dalších částech práce priméřným předmětem mého zájmu, *Brunswerde*. V pramenech je ztotožňováno s řadou lokalit moravskoslezského regionu, nejčastěji se Starou Vsí nad Ondřejnicí, Brušperkem a někdy i se samotnou Ostravou. [39] Objevuje se v několika zásadních dokumentech z období středověké kolonizace ve 13. stol. z uvedené oblasti, a to především v souvislosti s kolonizační činností Bruna a se založením Fryčovic, Staříče, Paskova a Brušperka. V dobových dokumentech jsou však zásadní prostorové informace v některých pozdějších překladech a historických pracích zřejmě úmyslně pozměněné a je nutno je pokládat za problematické. U názvu *Brunes_werde*, *Brunnens_werde* jde o složení dvou slov. Německé *Brunne* se užívalo v hornictví, ale má i obranný význam odpovídající českému *zásek*. [40] První část složeniny *Brunnen* má přes různou psanou podobu v prostém překladu z němčiny také význam *studny*, *studánky*, *pramene*, *zřídla*... [41] Jde o výraz mnohoznačný, s více významy. Důležitým momentem je spojování tohoto pojmu s bažinatým terémem, prameništěm, počátkem vod.

Také druhá část složeniny *_werde* je slovo vyjadřující starobylost slezského šlech-

tického stavu. [42] Svým bezprostředním vztahem k místu původu šlechtického rodu nabývá stejného nebo obdobného konkrétního významu jako v češtině, *hrad*. Také v němčině se slovo *werden* svým abstraktním významem blíží *vzniku, počátku, býti...* Ve smyslu označení rozsáhlejšího uceleného území či oblasti se můžeme setkat s pojmem *verde* také v Itálii, ale také například i v portugalské koloniální Africe...

5.4.2 Brunswerde je Brněnský hrad

Nahlízet na *Brunswerde* od počátku jako na jakýsi bezvýznamný újezd někde u Ostravy je jedním z hlavních chybných a přehlíživých východisek a manipulací, odvádějících pozornost celých generací vědců mimo oblast poznání minulosti horní Moravy. *Brunnens* je přece *Brno* a *Brunes_werde* = *Brněnský hrad*. Lze tedy i na základě jazykové úvahy prohlásit, že jde o dnes již zaniklý Brněnský hrad, zmiňovaný hlavně v listinných dokumentech 11. - 15. stol. Pro období 11. - 13. stol. byl často samozřejmě, ale nesprávně, předpokládán někde v dnešním Brně.

5.4.3 Bahno a Bahno

Frydlant n. Ostravicí, Místek, Příbor, Štramberk, Brušperk, Moravská Ostrava..., jsou levobřežní *lašská* sídla širšího okolí řeky Ostravice s obyvatelstvem místy dosud mluvícím svérázným lašským nářečím, dnes se stopami polštiny i němčiny. Jako *Wasserpölen* byli označováni zdejší obyvatelé německou přezdívkou. Jde o narážku na dávnější minulost zdejšího kraje, kdy byl ještě dlouho po poslední době ledové dnem jezera. *Tehdy vzniklo na území Ostravska velké ledovcové jezero, jehož vzduté vlny postupovaly hluboko do beskydských údolí ve formě nepravidelných zálivů.* [43] Později po zániku jezer zůstaly mokřady. Ještě i dnes po těchto bývalých vodních plochách zůstaly v povodí řeky Ostravice místní názvy *Břeh, Bahno, Kamenec...*

Šlo zde o nově vzniklé území, které ještě nemělo ustálený název. Pokud se rybníky nebo jezera pravidelně nečistí, dochází k jejich zanášení. Časem se stane, že jejich funkce zcela zanikne, zůstanou mokřady a následně zpravidla velmi úrodná půda. Takovému popisu odpovídají lokality na Ostravicí, u Místku... Jsou ještě i dnes nazvány *Bahno*.

Řeka si najde svoji novou cestu a vyhloubí v takovémto území svoje koryto. Vše může být z důvodu omezené akumulární schopnosti nádrže doprovázeno někdy i velkými problémy. Ručně psaná kronika ze 17. stol. k r. 1229 zmiňuje takovou tragédii, kdy v kraji došlo díky povodni k protržení hráze poblíž místa označeného jako *Vincenzstife*. Nehoda způsobila v povodí zvláště velké škody. [44] Časově tato událost zapadá do období r. 1228 - 1239, kdy brněnští měšťané přebírají území starého brněnského hradu do svého vlastnictví.

První polovina 13. stol. spadá z velké části do období vlády císaře Fridricha II. (1194 - 1250), jehož politika zásadním způsobem ovlivňovala dění v Evropě. [45] Byl synem Jindřicha VI. Původně byl exponentem papeže proti Otovi IV. Pro české království se stal významným tím, že právě on r. 1212 vydal Zlatou bulu sicilskou, ve které je *Mocran at Mocran* uvedeno jako císařův dar moravskému markrabství. [46] Latinské *Mocran* = Mokran = mokřad = bahno. *Mocran et Mocran* = *Bahno a Bahno*. Ambiciózní politika vedla ke střetům se zájmy církve na Moravě a byla

založena také na idejích jeho předchůdce Konráda III. a Fridricha I. Barbarossy (1125/26 - 1190). Ten v boji proti papežství a italským komunám vyslovil dávnější myšlenku "*božského císařství*".

5.4.4 Vpád Tatarů a devastace severovýchodní Moravy

Dívat se na vpád východních jezdců a válečníků r. 1241 jako na jakousi loupeživou výpravu nemá opodstatnění. Bohatá města císařská zůstala nedotčená, zatímco z mapy zcela mizí v té době již malá a bezvýznamná města a kláštery spojené s dávnější minulostí Moravy.

Adámek [47] uvádí pět pověstí vypovídajících o příčinách tohoto vpádu. Ve všech vlastně jde v různých obdobích o problém zavraždění tatarské princezny, kněžny, či císařovny, cestující po Evropě s velikým pokladem. Skutečných příčin vpádu bylo podle Adámka více. Velmi vážným důvodem bylo jistě to, že Bela IV. poskytl některým národům ustupujícím před Tatary, ochranu se zřejmým úmyslem posílit svoji vlastní moc.

Pověsti o zániku předchůdce Starého Města u Frýdku - Místku poukazují jednak na místní příčinu celého tatarského běsnění, ale také nabízejí představu jeho důsledků. Využití vodních záplavových vln k odvrácení útočícího nepřítele se zde v pověstech objevuje opakovaně.

Úvahy o sv. Hostýnu z *Kristiánovy legendy* a nevyužití starých fortifikací se stalo hlavním předmětem sporů o pravosti Rukopisu královédvorského. [48] Autor básně je obviňován, že místo prostě neznal a že báseň byla napsána až mnohem později. Obhajován byl tím, že *prostě nevěděl o starobylosti hostýnských halštatských fortifikací*, které zaměnil za domnělé valy z 13. stol. [49] Zaměněná však byla lokalita. V žádném případě ne autorem básně, ale pouze jeho vykládači. Turecké obléhání Hostýna u Bystřice v 16. stol. vedlo zřejmě k tomu, že všechny události popisované v básni o Jaroslavovi z 13. stol. týkající se Tatarů a Hostýna na z hlediska Brunswerde strategicky velmi důležitém místě u Stříteže nedaleko Rožnova, byly absorbovány do nových dějů na novém místě.

Není pochyb, že když později v r. 1252 obléhalo uherské vojsko moravské ústředí, Olomouc, byla již oblast uherského pohraničí a severovýchodní Moravy v moci Bely IV. Místní obyvatelstvo jej nemuselo vzhledem předchozímu společnému boji proti Tatarům nutně vnímat jako nepřátelské.

Z výčtu kolonizačních zásluh biskupa Bruna lze do jisté míry usuzovat i na rozsah předtím způsobených škod. Množství zanikajících sídel v následujících stoletích úspěšnost tohoto Brunova kolonizačního úsilí ovšem do značné míry zpochybňuje.

5.4.5 Brunswerde a Stará Ves

Ztotožnění Staré vsi nad Ondřejnicí s územím Brunswerde, jež držel lénem r. 1371-1382 Lutolt z Brunswerde, [50] nepřipadá v úvahu, protože v tomtéž období ...Drslav z Kravař ...r. 1378 prodal Mikulášovi z Lubojed a jeho manželce Anně z Heroltic Starou Ves a Oslův mlýn do jejich životů. [51] Tím pokládám lokalizaci Brunswerde do prostoru Staré Vsi využitím údajů z Hosákova místopisu za zpochybněnou nebo dokonce vyloučenou. Oč méně je srozumitelná představa význam-

nějšího vodního hrádku na místě dnešního malého renesančního zámku v Staré Vsi nad Ondřejnicí, o to je pravděpodobnější, že skutečné Brunswerde vodního živlu ve svůj obranný prospěch významně využívalo. [52]

5.4.6 Brunswerde u Brušperka

Beník se domnívá, že přezdívkou Lašský Betlém získal Brušperk s chrámem zasvěceným sv. Jiřímu pro svoji dominantní polohu v krajině, kdy z okolních kopců lze prohlédnout celé panorama Beskyd. Od Lysé hory na jihovýchodě, přes Ondřejník, Smrk a Radhošť, až po vrch Kotouč a Štramberskou Trubu na jihozápadě. [53] Řada badatelů se marně pokoušela ztotožnit Brunswerde přímo s Brušperkem. [54]

Vítězstvím ve sporu ukončeném v roce 1651 vlastně dokázali obyvatelé Staré Vsi svoji nezávislost na Brušperku, a tedy logicky i to, že závazky vyplývající z listiny vydané biskupem *Brunem* se vztahovaly k jiné obci. [55]

5.4.7 Premonstráti sv. Augustina

Kníže opolský Vladislav daroval 1281 premonstrátům 100 velkých lánů od hranic vsi Lubna na pomezí moravském při řece Ostravici a Sitině k vystavění kláštera a kolonisaci. [56] Správním celem jednoho sta lánů je rozsáhlým územím jehož ohraničení je problémem. Z hlediska dalších úvah je důležité si povšimnout, že přibližně v těžišti celého území se nacházejí strategické lokality, které dávají celé záležitosti hlubší smysl. Území muselo přinejmenším sousedit s územím Brunswerde. Ve Frýdlantu n.O. stojí klášter označovaný za památkově nezajímavý, přestože jeho jádro naznačuje pozdně románskou formu. Premonstrátský klášter mohl stát i jinde a možná, že dokonce vůbec nedokázal obhájit svou dlouhodobější existenci jako mnoho jiných.

5.4.8 Biskup Bruno z Schaumburgu

Olomoucký biskup Bruno z Schaumburgu byl hlavní osobností tzv. německé kolonizace na Moravě v období okolo poloviny 13. stol. Je pokládán za zakladatele řady sídel, mezi jinými i Brušperka. Musíme zřejmě přehodnotit pohled na období kolonizace v oblasti Moravy. Ta nevstupovala zřejmě do oblasti, kterou bychom mohli pokládat za zcela pustou. Bylo nutno se vyrovnat s velkými přesuny obyvatelstva a jejich úbytkem v souvislosti s útoky Tatarů, Uhrů, Rusů a Poláků. Bruno si dokázal udržet své postavení na Moravě vzdor válečným problémům a probíhajícímu boji o investituru. *Ale r. 1281 zemřel tento znamenitý státník moravský, přední rádce kdysi krále Přemysla II. a zvelebitel země moravské; jeho zásluhou zajisté za neúplně 40letého biskupování povznesena byla kázeň a mravnost v kněžstvu i v lidu a na 200 nových osad bylo založeno...* [57]

Linhart poněkud zjednodušeně popisuje pevnostní charakter měst zakládaných biskupem Brunem. Stručně sám shrnuje hranice území Brunem získaného. [58] Ve snaze podpořit svoji domněnku o tom, že sídlo Brunswerde je totožné se Starou Vsí, dopustil se chyby ve výkladu Brunovy závěti, kterou je možno pokládat za fiktivní. Z listiny totiž vyplývá úplně něco jiného než popisuje Linhart. Území Brunswerde se nacházelo jižně území získaného od Franka Hukeswagh a v žádném pří-

padě jej není možno umístit na sever od Brušperka.

5.4.9 Brunswerde je Ostravice

Sdělil-li mi můj dědeček Rudolf Mohelník, slovy strýce Jana, že Ostravice kdysi patřila pod Brušperk, stala se relativně spolehlivě znovunalezeným sídlem Brunswerde. Vzhledem k přehlížené lánové urbanistické struktuře obce nemůže být Ostravice svým historickým jádrem ztotožněná s *pasekami* ani s *Paskovem*. Lokalizace *Fryčovic* a *Staříče*, rovněž spadajících pod pravomoc *Brušperka*, nečiní žádné problémy. Ostravici je tedy možno na základě zmíněné Brunovy závěti a vzpomínce mého dědečka ztotožnit logicky právě jedině s Brunswerde.

Již pro 11. stol. vyslovil německý historik Metzen zabývající se sídelními útvary myšlenku, že tvar vesnice a její plužiny má ve svém vývoji *konzervativní charakter* a že zůstává po staletí nezměněn. [59] V plužině sídel můžeme často vysledovat jisté modulové zákonitosti, které vyvolávají otázky o pravidlech, jež vedla k jejich uplatnění. Změna rytmu v lánové struktuře, čitelná z katastrální mapy Ostravice, prozrazuje výjimečné místo v rozsahu několika desítek parcelních čísel. Začíná právě tam, kde jsem se v r. 1986 zastavil s Janem Mohelníkem a končí u kamenné kapličky, kam ukázala jeho ruka. Jako bájný Phoenix zde začíná z mrtvých vstávat a znovu dýchat kdysi slavné město. Ne z popela, nýbrž z bahna, které jej pod vodní hladinou obklopovalo.

5.5 De civitate Dei

5.5.1 Civitas Dei

V listině ženy krále Otakara, královny *Kunhuty*, z r. 1271, týkající se válečných problémů s Maďary, je popisována jedna ze situací, jež byly příčinou vážného konfliktu. [60] Příliv obyvatel z oblasti hradu *Presburch*, označovaný za stěhování národů do oblasti moravsko - polského pomezí, dostal charakter postupného dobývání území a kromě jiných oblastí se týkal také území *Tyrnam*, jehož vesnické obyvatelstvo bylo donuceno k nákladné stavbě valů a hradeb. Pro České království to bylo strategicky mimořádně důležitého místo. Zmíněným *ponte super Morauam* je nejzazší severovýchodní cíp země. Toto místo se již samo o sobě jmenuje *Most*, dnes navíc s přívlastkem *u Jablunkova*. Představuje geograficky a strategicky významné místo horského průsmyku mířícího do Uher. *Tyrnam* je území sídla *Tyra* blízko dnešního Třince s řekou *Tyrkou*, odkud bylo možno úspěšně bránit nekontrolovanému průjezdu průsmykem. Obdobně je tomu i u jiného uvedeného sídla, označeného jako *...Civitas*. Název sídla je podle Dollinera předmětem utajení a jeho restituce není možná, protože kroniky jej zamlčují... V Dollinerových poznámkách k dopisu Otakara II. olomouckému biskupu Brunovi z r. 1273, je také zmínka o tažení Otakara II. proti Maďarům, která se přímo dotýká oppida *Laa Austriae*. Shromažďoval zde dobrovolníky pro připravované vojenské řešení problémů. Šlo podle zmínky o *centrum nedávné provincie*. Je spojená se jménem sv. *Jakuba* a se zmínkou o *...Antemensem Julium* - biskupském oltáři a ústředí. Kdysi slavnou *Atravisc* je podle uvedených indicií v tomto velmi zajímavém kodexu míněna *Ostravice*. *Astra* = *Ester* =

Istar = *Ostara* = *Ostra*,... jsou obměnami označení obdobné bohyně spojované s kultem plodnosti a někdy i spravedlnosti, jež dala základ názvu sídla *Ostravice*. Takováto tradice byla spojena s vyvěrajícím pramenem nebo prameny vody, s fontánou. V křesťanství pak s místem křtu, spojeným kromě principu zrození reprezentovaného Pannou Marií i s principem vyššího stavu bytí, s *Duchem svatým* a s jeho zosobněním ve sv. *Janu Křtiteli*. Náboženské důvody a *tajemství víry* mohly být vážným důvodem utajení. Tajemství bylo spojeno i s v kraji působícími vojenskými řády. Ještě vážnějším důvodem k tajemství a zapomnění však mohl být ostudný úpadek města, jenž vyvolal vážný rozpor královského otce a syna r. 1237.

Původ císařské moci je podle Danteho veršů z hlediska prostoru někde v horách a symbolem toho je *pták boží*, orel. [61] *Civitas Dei* bylo konkrétní architektonickou podobou takového místa, odkud pochází moc císaře, před kterou se měl sklonit i papež. Také dlouhodobý boj o investituru mohl být vážným důvodem k utajení města pěstovaného jako *laboratoř vědění a moci*.

Opis Augustinova spisu v *pražském kapitulním rukopisu A7* z konce 12. stol., jehož místo vzniku nebylo historiky doposud určeno ukazuje jak toto město vypadalo. *Celostranný obraz Boží obce ovládá vznešený klid, který jako by se inspiroval nástěnnou malbou... v pravém dolním rohu je umístěna skupinka Čechů, představovaná biskupem, mnichem a mužem a ženou. Malíř je vysloveně označil "Boemenses" (Češi) a styk s divákem navodil živou gestikulací rukou.* [62] Velkorysá geometrická struktura skutečného města dodnes dochovaná v plužině *Ostravice* byla oním předobrazem, který dává dílu monumentální charakter. Spunar připouští na základě vyobrazení d'ábla v tzv. *Codexu Gigas*, jemuž předchází rovněž obraz opevněného města *Civitas Dei*, že takto je *symbolizován hřích, před nímž se město uzavírá.* [63] Zdivo městských hradeb je provedeno z pravidelných, přesně opracovaných, stejně velkých a provázaných kvádrů, navozujících atmosféru pečlivosti provedení a modulového řádu.

Skupinka Čechů ve městě je čtyřčlenná. Lze je poměrně spolehlivě identifikovat jako sv. Vojtěcha se symboly biskupské hodnosti, sv. Prokopa v oděvu mnicha, sv. Václava jako vnuka stojícího před svojí babičkou sv. Ludmilou. Postrádáme u nich prakticky jako u jediných z vyobrazených postav svatozář, což snad vyjadřuje jejich bezprostřední a konkrétní fyzický a nikoli až pozdější vyšší duchovní patronátní vztah k *Civitas Dei*. To, co je však kromě svátosti spojovalo, byl pravděpodobně zcela bezprostřední vztah ke konkrétnímu místu.

Na Moravě dával král do pronájmu celou minci, zpravidla zemskou, tj. všechny mincovny v zemi. [64]. Tato smlouva měla řadu ustanovení, ale jedním ze zajímavých momentů je, že některé termíny jsou stanovovány na Moravě, ale i ve Slezsku, podle svátků a že se zde podivuhodně vyskytují především sv. *Petr*, sv. *Jakub*, sv. *Jan Křtitel* a sv. *Mikuláš*. Jsou to svatí, jimž byly později zasvěceny také brněnské kostely. Právě Brno se mělo stát dle záměru mocných jedním z dědiců tradice *Civitas Dei*, jehož pozdním dozníváním bylo *Bruneswerde*. Prstencový systém obranných obytných věží, který se stal základem nově budovaného Brna, byl asi odvozen z šesti hranolových obranných věží začleněných v severní a šesti v jižní zdi *Civitas Dei*.

Bezprostřední bojovný vztah apoštola Jana k pohanskému kultu plodnosti, zosobněnému *Dianou*, jej opravňuje k přítomnosti na scéně *De civitate Dei*. [65] V Brně se pak můžeme setkat u minoritského kláštera s chrámem zasvěceným sv. Janům, který nahradil, jak jsem již uvedl, v r. 1256 chrám zasvěcený pouze s. Janu Křtiteli, a tím bylo zřejmě odčiněno opomenutí apoštola. Možná si to však vynutil záměr vybudovat později takto svěcený chrám přímo na Špilberku.

Pokud jde o chrám sv. Mikuláše, který byl v Brně situován na Dolním trhu, šlo zřejmě ve vztahu k *Civitas Dei* o pozdější tradici, než představovaly tři hlavní uvečené chrámy. Chrám sv. Mikuláše na místě spojeném původně s pohanským kultem plodnosti je právě na Ostravici na správném místě. Jeho činy jsou obdivovány v Legendě aurea. *Když ještě ona krajina byla oddána modloslužbě, lid uctíval především sochu zlořečené Diany, a to tak silně, že se ještě za času muže Božího někteří vesničané oddávali výše jmenované ohavné pověře a pod jedním stromem zasvěceným Dianě konali některé pohanské obřady. Avšak muž Boží vypudil tento obřad z celého kraje a onen strom dal skácet.* Příkladem sv. Mikuláše není nikterak ojedinělou postavou světce odhalujícího svými činy existenci zakázaného města.

Bořivojova manželka, manželka prvního historicky doloženého českého knížete se jmenovala Ludmila a byla dcerou knížete Slavibora. Z Kristiánovy legendy vůbec nevyplývá, že Slavibor byl Pšován, jak bývá často pravděpodobně neoprávněně opakováno. Kristián pouze říká, že pocházel ze slovanského kraje, který se dříve jmenoval Pšov a který dnešní lidé nazývají podle nově vystavěného hradu *Mělnickem*. [66] Ani tvrzení jiných badatelů považující Slavibora za Srba, Polabského Slovana z oblasti mezi Labem a Sálou v Německu, není pravděpodobně o nic podloženější.

Jméno jejího otce se zřejmě skládá ze dvou částí a snad naznačují původ, jenž byl obzvláště důležitý u prvorozeného syna. Slavi_bor by mohl mít podle první části jména kořeny u Slavníkovců a podle druhé snad poslední potomek toho rodu po meči. V dobrých rodinách bylo zvykem odkazovat jménem na slavnou minulost rodů. Dvoudílné složeniny umožňovaly docela pestrou paletu kombinací. Slavníkovci zde hráli ve své době zřejmě ústřední roli. Stejně běžné však bylo prosté opakování jména některého ze slavných předků, takže spolu se jmény ostatních sourozenců zde s mírnou nadsázkou můžeme hovořit o jakési stručné a výstižné rodinné kronice. V širším pohledu pak jde doslova o logiku historického vývoje. Druhá část jména odráží nástup Bořivojova rodu, Přemyslovců.

Se svým manželem měla podle legend nejvýše šest dětí, tři syny a tři dcery. Historicky lze spolehlivě doložit pouze syny Spytihněva a Vratislava, pozdější česká knížata.

Sv. Ludmila "v zemi české vzešla jako hvězda jitřní, jež jsouc jakoby zvěstovatelkou slunce spravedlnosti, což je Kristus, světlem víry temnoty bludu zaplašovala. Ona jest prvosenka pravého jara, to jest milosti boží, neboť ona, jak známo, první mezi svatými řečené už země za svatou byla prohlášena. Ta zajisté i denící může být zvána, neboť světlem své svátosti den úcty k Bohu s sebou přivedla. Ona je první z vinných ratolestí, které viděl číšník faraonův, druhá je blahoslavený vévoda Václav

a třetí svatý Vojtěch, kteřížto všichni skrze lis mučednictví do královského poháru hostiny nebeské šťastně skanuli..." [67] Hvězda jitiňní je symbolickým obratem a biblickou vzpomínkou spojovanou s existencí zákonnosti a harmonického stavu Hesiodova zlatého věku lidstva. Prvosenska je symbol jara. Její výskyt je poměrně závislý na přírodním stavu půdy, a je proto v zemědělské oblasti omezen. Ve svém symbolickém významu souvisí s kultem plodnosti. Vinná ratolest je častým motivem sochařské a malířské výzdoby románských chrámů. Je zde klíč k pochopení symbolického významu některých architektonických detailů. Nejčastěji tyto motivy najdeme na exponovaných architektonických člancích, kde vyjadřují schopnost trpět a nést břemeno klenby, což je údělem především hlavic sloupů. Hlavice je symbolickou hlavou bytosti a dřík jejím tělem.

V r. 925 - byla provedena translace ostatků Ludmily z Tetína do Prahy. [68] Zajímavá je pro nás událost tomu předcházející a související s jejím legendárním příjezdem do tohoto hradu. V knize *Liber depictus* je kresba s výjevem zachycujícím okamžik jejího vjezdu do sídla, které vykazuje nápadnou formální shodu architektonických prvků s prvky vyobrazenými v *De civitate Dei*. Kniha původem z Krumlova je z období až okolo r. 1340 a právě s ohledem na značný časový odstup vzniku obou děl je shoda architektonické formy více než překvapující. Kruhová věž s představeným lemováním horní hrany s cimbuřím, přímá část převýšené vstupní brány s nadstavbou a s pultovou střechou, obdobné rozmístění i charakter okenních otvorů, náznak zaklenutých vnitřních prostorů v přímé části hradeb...

R. 907 nebo 908 - *Narodil se kníže Václav jako prvorozený syn knížete Vratislava a kněžny Drahomíry. Vratislav jako druhorozený bratr knížete nesídlil přímo v Praze, centru přemyslovské moci, ale na některém z dalších přemyslovských hradišť.* Praha té doby jako mocenské centrum není nikde spolehlivě doložená, ale úvahu o mimopražském rodišti sv. Václava je nutno akceptovat. Libušina věštba o vzejití dvou zlatých oliv na hradě hvězdného věhlasu z Kosmasova pera se nenaplnila? Nenaplnila-li se v Praze, mohla se naplnit jinde, ale pak bylo nad síly Kosmase napsat celou pravdu.

Podle legendy to měla být právě Ludmila, kdo dal učit své vnuky Václava a Boleslava slovanskému jazyku, Písmu a liturgii. I Vratislav se staral o výchovu svého syna a Václava poslal na Budeč ke knězi Učenovi, aby se učil latině a latinské liturgii. Ani Budeč ani Praha nebyly v té době tím, co by legendisté pokládali za školu. Ta totiž musela vyučovat sedmi svobodným uměním. Proto jsou historici k Václavovu vzdělání spíše skeptičtí. Dokonce zpochybňují, zda vůbec mohl znát řecky. Postřižení vlasů líčené v I. staroslověnské legendě můžeme posoudit jako iniciační akt z vůle otce Vratislava, vedoucí k zajištění Václavova nástupnictví. Otázka jeho vzdělávání a vědění již nebyla od tohoto okamžiku pouze otázkou rodinnou a osobní, protože se tím zcela odevzdal Bohu. Takováto škola, která mohla poskytnout vrcholné poznání v moravském teritoriu, skutečně existovala, byla předmětem utajování a tudíž nemusela být nutně věcí veřejnou a být veřejně zmiňovanou v prameňech. Kosmas byl tím, kdo o tom mohl něco vědět. Sv. Vojtěch, který měl vědění vyučované v jeho době na škole vzniklé v Magdeburku, vedené jakýmsi *Ostrikem*

(*Otherichem*), je v Libušině věštbě symbolicky zlatou olivou právě tak jako sv. Václav, protože si byli i po této stránce rovnocenní. Sv. Václav nemohl arcibiskupskou školu v Magdeburku absolvovat, protože arcibiskupství bylo založeno až později. Mohl ji ovšem absolvovat jinde, než byla z jakýchsi důvodů do Magdeburku přesunuta. *Magde_burg* znamená vlastně totéž co *Dívčí hrad*. Ten samozřejmě známe ze staršího moravského období, ve kterém byl spojován podle pověsti se sídlem biskupů a tím jistě i se vzdělávací institucí. Věčná Panna byla v řadě aspektů předchůdkyní Panny Marie, takže není až tak překvapivé, že postřížiny byly provedeny právě v pražském chrámu Panně Marii zasvěceném.

Neznámý hrad spojovaný se jménem sv. Václava je v r. 1074 předmětem papežovy korespondence a později předmětem dlouhodobého sporu mezi pražským a moravským biskupstvím. [69] Tento spor se zřejmě později objevuje na scéně v souvislosti s jinak označenými sídly. Charakter sporu a jeho tajuplná atmosféra, pojmenování hradu, dlouhodobost a váha, jakou mu obě strany přisuzovaly, nasvědčuje, že šlo o velmi významný hrad, z jehož vlastnictví pražské biskupství odvozovalo podřízenost olomouckého biskupství i celé Moravy, že nešlo o nic méně než *Civitas Dei*.

Sv. Vojtěch pocházel podle Kosmase po otci údajně ze vznešeného rodu Slavníkovců. [70] Otec měl být podle legendy vlastním vnukem krále Jindřicha I., takže v Brunově podání byl *dobrý* i přes své *hříchy s více ženami*. Vlastně za ně mohla spíše Vojtěchova matka Střezislava z rodu Přemyslovců, která *se příliš oddávala časté modlitbě*. Je tedy citlivou otázkou vzhledem k překvapivé formulaci, protože motlitby přeci není nikdy dost, zda při tom neasistoval někdo, kdo tím v Slavníkovi zasel pochybnost o otcovství. *Sluha Radla, který pak doprovázel Vojtěcha i na studia do Magdeburku, je někdy ztotožňován s pozdějším prvním maďarským arcibiskupem Anastaziem Astrikem* toto světské poslání přece neplnil jen tak bezdůvodně. *Veliká horečka*, kterou Vojtěch jako malé dítě dostal až upadl do bezvědomí, není v legendě chápána jako trest boží, ale mohla být naopak příležitostí ke zdůvodnění odložení dítěte na *oltář Panny Marie* a tím k jeho záchraně. Panna Marie, která zde má na starší tradici navazující přídomek jako *vládkyně andělů, věčné panny, zářivé hvězdy mořské*, zprostředkovává lidské prosby Bohu, okamžitým uzdravením *označila svého sluhu*. Odmala byl vychováván kněžími. A tyto události mohly být ve Vojtěchově životopisu první příležitostí k vstoupení do *Civitas Dei* bez svatozáře již v raném dětství.

Základního vzdělání se mu mělo dostat v rodné Libici, kde mu velice scházel *je-den služebník, který k Vojtěchovi už od kolébky velmi důvěrně přilnul*. Snažil se utéct a vrátit se k *rodičům*, kde se mu *k prospěchu věci dostalo krutého výprasku a pádných ran*. Odkud a kam Vojtěch tedy utekl je zatajeno. *Potom (asi r. 972) poslán byv do slavné onoho věku školy magdeburské, svěřen jest péči tamějšího prvního arcibiskupa Adalberta,...* [71] aby se naučil svobodným uměním.

Maďarská vojska byla r. 995 na řece Lech poražena, ale *Civitas Dei* nemohlo zřejmě již dříve plnit funkci křesťanského ústředí, především pro svou polohu v bezprostředním sousedství nebo ještě pravděpodobněji jako součást Uher.

Legenda Beatus Adalbertus přesný údaj o místu narození i další podrobnosti o rodičích neuvádí. Přes mnoho peripetií se legenda dostává ke klíčovému momentu, popisujícímu jeho poslední činy poté, co jej Pražané prakticky vyštvali z Prahy.

Opustil tedy Vojtěch proradný a zatvrzelý lid a vstoupil do krajů pruských. Nejprve vstoupil do města Gdaňska, v němž pokřtil mnoho lidí. Konečně po několika dnech vstoupil na loď a odplul od svých nových synů spásy, kteří ho již nikdy neměli spatřit. Pak vystoupil na jeden malý ostrov, vytrvale tam kázal o Kristu a od jeho obyvatel vytrpěl mnoho urážek a ran. Přešel pak na druhou stranu řeky a dostal se k jednomu dvorci... Vojtěch a jeho druhové vstoupili na loď a dostali se do jedné vesnice, v níž zůstali pět dní. Pak opustili háje a pohřebiště a přišli do rovin. Když po namáhavé cestě odpočívali, zmocnila se všech Prusů vůči svatým penthejská zuřivost... [72]

Legenda uvádí Gdaňsk jako jednoznačné orientační místo. Navozuje zřejmě záměrně představu pohybu sv. Vojtěcha v krajině na mořském pobřeží. Jenže při popisu nuceného odchodu z území se ukazuje, že museli být ve skutečnosti v horách s háji a mohylami, aby mohli následně *přijít do rovin*. Pak podle legendy vystoupil na jeden *malý ostrov*, který nemohl být v moři, nýbrž šlo o *ostrov říční*, protože *pak přešel na druhou stranu řeky*, což by někde v deltě řeky ústící do moře bylo bez loďe více problematické. Tyto události jsou nejvhodnější příležitostí ke vstupu do *Civitas Dei*. Prostorové informace, které jsem se zde pokusil interpretovat přesně pro situace na Ostravici, se nemohou příliš snadno promítnout do jiného krajinného rámce. Současně to bylo to správné místo, aby tam *vytrvale kázal o Kristu a od jeho obyvatel vytrpěl mnoho urážek a ran*. Nebylo by správné nechat se zmást pro 10. stol. velmi problematickými národnostním údajem.

Když slavný praporečník Kristův, biskup Vojtěch, síťemi víry ulovil Panonii (Uhry) a s nimi i Polsko, nakonec, rozsévaje slovo Boží v Prusích, tento vezdejší život pro Krista šťastně zaměnil za mučednickou smrt... [73]

Svatý Prokop, Čech, pocházel z urozených rodičů.... Když Prokopovi slavní rodiče viděli, jak veliká Boží milost v něm září, poslali ho do školy na hrad Vyšehrad studovat svobodná umění, aby se tím, že v nich bude vzdělán, snaze učil nebeským naukám. Tam tehdy vzkvétalo přeslavné studium v slovanském jazyce. Prokop tam poslouchal výborné učitele teologie i teorie, přijímal každý den plody vědění a ukládal do živé paměti slova, jež četl ve svatých kodexech. [74] Obýval poustevnickou jeskyni, z níž vyhnal tisíce démonů, nad řekou Sázavou. Umřel v r. 1058 a byl pohřben v bazilice, kterou vybudoval na Sázavě ke cti svaté *Boží rodičky vždy panny a svatého Jana Křtitele*. Že právě tento případ dvojího svěcení má svůj původ v *Civitas Dei*, je pro jeho naprostou ojedinělost zřejmé. Vybudování takovéto baziliky mělo zřejmě nahradit dočasně ztrátu Moravy spolu s *Civitas Dei* i s hlavním chrámem stejného svěcení. Sv. Prokop mohl své znalosti tzv. slovanské liturgie nabýt nejen na pražském Vyšehradě, ale snad i přímo v samotném *Civitas Dei*, z jehož tradice pozdější Vyšehrad těžil, přestože bylo již delší dobu v polské sféře vlivů. Mohl být vzhledem ke svým zkušenostem také jedním z jeho rozhodujících obnovitelů po připojení Moravy k českému knížectví Břetislavem I. Poctu být vyobrazen mezi nej-

přednější Čechy si nepochybně musel zasloužit svými činy především v oblasti uchování a zprostředkování *dávných plodů vědění* svým žákům.

5.5.2 Architektonická tradice

Výklad, které vlivy jsou importovány z Bavorska a které ze Saska, musí být nutně mylný, jestliže se přehlédne, že přímo v domácím prostředí kromě tehdy ještě ne příliš rozvinuté Prahy existovalo na Moravě utajené centrum evropské vzdělanosti a umění, kontrolované přímo králem nebo dokonce v období před r. 1212 i císařem. [75] Bavorsko i Sasko z něj ještě ve 12. stol. nepochybně čerpalo.

S tématem Nebeského Jeruzaléma se můžeme setkat v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě v podobě fragmentů nástěnné malby. [76] Je chápán Spunarem jako nějaký fantaskní předobraz *spravedlivého světa*, místo historického dokumentu zachycujícího slavnou minulost, jemuž však rozuměli pouze zasvěcení. Domněnku o inspirativním podřízení *byzantizující saské malbě* je možno přinejmenším poopravit hledáním společného původu a stejné tradice.

Také v chrámu sv. Klimenta ve Staré Boleslavi nalezneme ...*obraz božího Jeruzaléma, obehnaného hradbami, na nichž stojí dvanáct apoštolů; střed kompozice chybí. Tu dlužno předpokládati obraz beránka.* [77] Pro možnou úvahu o tom, kteří svatí jsou na vyobrazení *De civitate Dei*, jsou důležitá i doprovodná vyobrazení světců.

Nejen název Ostrovského kláštera, ale i zasvěcení sv. Janu Křtiteli svědčí o přímém vztahu k *Civitas Dei*. Hlavní souvislost podle mého názoru však spočívá v umístění kláštera přímo uprostřed vodního toku, stejně jak tomu bylo na Ostravici.

Kostel sv. Jakuba v Rovném u Stříbrné Skalice již svým zasvěcením ukazuje na *Civitas Dei*. V severním zdivu kostela jsou skulpturní fragmenty, které Pečírka pokládá za nevýznamné typické práce 12. stol. Je pravděpodobné, že i tyto fragmenty mají svůj původ v nějakém starším chrámu. Podobně je tomu i u pískovcových reliéfů z Předhradí u hradu Oldříš uložených v lapidáriu Národního muzea. Sv. Petr a Pavel v Albrechticích (u Týna nad Vltavou) je jednodílnou stavbou z třetí čtvrtiny XII. století se značně poškozenými malbami. [78]

Květná zahrada v Kroměříži je dílem, jehož architektonický koncept vypracoval patrně r. 1665 F. Luchese, přepracoval jej G. P. Tencalla, byla realizována v letech 1666 – 1675... Je to dílo podstatně mladší, než většina mnou doposud uvedených. Jeho hlavní idea je přesto společná s *Civitas Dei*. Hlavní chrám se nachází v těžišti na vyvýšeném místě. Část zahrady označená jako štěpnice je zjevnou symbolikou místa, kde se nacházelo rajske ovoce z Genesis. Ostrov uprostřed bazénu je symbolickým připomenutím ostrovů blažených. Setkáváme se zde u řady objektů s velkým množstvím antických námětů a symbolů, vztahujících se k vodnímu živlu. Samek si této zajímavosti všiml a vyjmenovává celou řadu výjevů z Ovidiových Proměn. [79]

Tento zmenšený obraz kosmu, tento malý zredukovaný svět může být také zastoupen vladařovým palácem uprostřed jezera nebo hradem s vodními příkopy či zahradou, kterou se pokoušejí rekonstruovat perské nebo japonské zahrady, uzavřené zahrady muslimských domů, klášterní zahrady – všechny tyto obrazy znovunalezeného ráje. [80]

6 ZÁVĚR

Problémy architektonické kompozice jsem si ve své projekční praxi tvůrčího architekta postupně ověřoval přímo na realizovaných dílech. Vždy jsem měl nějaké téma, jež bylo potřeba vyřešit. Nejdůležitější pro praktikujícího architekta se zájmem o kompozici architektury je poučení, které z těchto experimentů do budoucna vyplývá. Svůj zájem o problém *harmonie v architektuře* jsem zkombinoval později s doktorským studiem na fakultě architektury. Kompozice architektury se mi stala klíčem k novým a překvapivým pohledům na svět architektury.

Vědění dávných civilizací mělo v řadě případů až neuvěřitelně vysokou úroveň a přesto často z nejasných důvodů zaniklo spolu s nimi. Odmítnutí poučení předků a jejich moudrosti by mohlo, tak jako již mnohokrát, vést až k sebezničení celé naší civilizace. Podařilo-li se nyní nalézt stopy kdysi slavného a dnes zaniklého *Civitas Dei*, je potřeba to pochopit nejen jako zajímavost, ale také jako poučení a vážné varování. Byla - li nám zatajena existence významného středověkého centra evropské vzdělanosti, tak si musíme přiznat, že jsme jako děti, které podle názorů mocných zřejmě nemají nic vědět o tom, co se u nás v *dávných dobách dělo*. [81]

7 LITERATURA

-
- [1] PLATÓN *Timaios, Kritias*, OIKOYMENH, Praha 1996, s. 21
[2] VITRUVIUS, P. *Deset knih o architektuře*, SVOBODA, Praha 1979
[3] SCHULZ, CH. N. *Genius loci*, Odeon, Praha 1994
[4] BURIAN, V., DŘÍMAL, J., HRUBÝ, V., JORDÁN, F., MLÝNSKÝ, J., PEŠA, V., VODÍČKA, J., VYTISKA, J. a kol. *Dějiny města Brna 1*. Vydal Národní výbor města Brna, nakladatelství BLOK, 1969, s. 19 a 21
[5] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 14
[6] BENOIST, L. *Znaky, symboly a mýty*, VICTORIA PUBLISHING, a. s., Praha 1995, s. 13 – 14
[7] ŠUJAN, F. *Vlastivěda moravská, Děj. Brna*, Musejní spolek, Brno 1902, s. 42
[8] CHARPENTIER, L. *Tajemný pravěk Evropy*, Práce, Praha 1992
[9] ZÁSTĚRA, J. *Znojemská rotunda a Velká Morava*. Jaroslav Zástěra, Brno 1990
[10] ŠUJAN, F. *Vlastivěda moravská, Děj. Brna*, Musejní spolek, Brno 1902, s. 40
[11] ŠRÁMEK, R. *Jméno Brno - a co s tím souvisí. Forum Brunense 1989*. Vydalo Muzeum města Brna, Brno 1989, s. 13
[12] ŠUJAN, F. *Vlastivěda moravská, Děj. Brna*, Musejní spolek, Brno 1902, s. 46
[13] ŠRÁMEK, R. *Jméno Brno – a co s tím souvisí*, FORUM BRUNENSE 1989, Muzeum města Brna, s. 9 - 17
[14] STEHLÍK, M. *Kašna Parnas od Johana Bernharda Fischera z Erlachu*. Památkový ústav v Brně a nadace Gloria Brunensis, Brno 1996, s. 19
[15] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 77

-
- [16] HALOVÁ – JAHODOVÁ, C. *Brno*, Pražské nakladatelství V. Poláčka, 1947, s. 94 - 100
- [17] KUČA, K. *Památky Brna*. Národní výbor města Brna, Brno 1989, s. 48
- [18] HALOVÁ – JAHODOVÁ, C. *Brno*, Pražské nakladatelství V. Poláčka, 1947, s. 106
- [19] KUČA, K. *Památky Brna*. Národní výbor města Brna, Brno 1989, s. 11
- [20] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 15 - 28
- [21] FLODROVÁ, M. *Kosmas a Brno. Forum Brunense 1992*. Vydalo Muzeum města Brna, Brno 1992, s. 3 - 10
- [22] BURIAN, V., DŘÍMAL, J., HRUBÝ, V., JORDÁN, F., MLÝNSKÝ, J., PEŠA, V., VODÍČKA, J., VYTISKA, J. a kol. *Dějiny města Brna I*. Vydal Národní výbor města Brna, nakladatelství BLOK, 1969, s. 41
- [23] BŘEZINA, K. *Stručné dějiny moravského markrabství*, vlastním nákladem autora, Brno 1996, s. 30
- [24] KUČA, K. *Památky Brna*. Národní výbor města Brna, Brno 1989
- [25] BŘEZINA, K. *Stručné dějiny moravského markrabství*, vlastním nákladem autora, Brno 1996, s. 21
- [26] ŠUJAN, F. *Vlastivěda moravská, Děj. Brna*, Musejní spolek, Brno 1902, s. 47
- [27] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 20
- [28] BIRNBAUM, V., CIBULKA, J., MATĚJČEK, A., PEČÍRKA, J., ŠTECH, V. V., redigoval WIRTH, Z. *Dějepis výtvarného umění v Čechách. Středověk*. 1. díl, SVU MANES, Praha 1931, s. 32
- [29] PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Díl 1, do r. 1253, Nakladatel L. Mazáč, Praha 1939, s. 448
- [30] DVOŘÁK, R. *Vlastivěda moravská, Dějiny Moravy*, kniha 1, Musejní spolek v Brně, Brno 1899, s. 101
- [31] ŠUJAN, F. *Vlastivěda moravská, Děj. Brna*, Musejní spolek, Brno 1902, s. 101
- [32] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 20 a 30
- [33] HALOVÁ - JAHODOVÁ, C. *Brno. Stavební a umělecký vývoj města*. Pražské nakladatelství V. Poláčka, Praha 1947, s. 68
- [34] KUČA, K. *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Nakladatelství BASET, Praha - Brno 2000, s. 17 a 41
- [35] KUČA, K. *Památky Brna*. Národní výbor města Brna, Brno 1989, s. 23
- [36] BURIAN, V., DŘÍMAL, J., HRUBÝ, V., JORDÁN, F., MLÝNSKÝ, J., PEŠA, V., VODÍČKA, J., VYTISKA, J. a kol. *Dějiny města Brna I*. Vydal Národní výbor města Brna, nakladatelství BLOK, 1969, s. 77 a 81
- [37] KUČA, K. *Památky Brna*. Národní výbor města Brna, Brno 1989, s. 23
- [38] BRETHOLZ, B. *Brünn. Geschichte und Kultur*. Rudolf M. Rrohrer Verlag, Brünn 1938, s.16 a 32

-
- [39] <http://sweb.cz/brusperk/historie.htm>; FRIEDRICH, G. *CODEX DIPLOMATICUS ET EPISTOLARIS REGNI BOHEMIAE*. Díl V., r. 1267 – 1278, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1962, s. 189 – 191, přeložil ROUBIC, A.
- [40] STERZINGER, V. J. *Německočeský slovník*. Nákladem J. Otty v Praze 1909, s. 566
- [41] RANK, J. *Všeobecný slovník příruční jazyka českého i německého*. Nakladatelství A. Haase, Praha, Vídeň, Lipsko, s. 145
- [42] KRÁL, A. R. *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, I. Taussig, Praha 1904, s. 294
- [43] KRPEŠ, V. a kol. *Z historie obce Ostravice*. OÚ Ostravice, Ostravice 1999, s. 11 - 12
- [44] GRÜNHAGEN, C. *Regesten zur schlesischen Geschichte III.*, r. 1221 - 1238. Josef Max & Comp., Breslau 1867
- [45] KOŽEŠNÍK, J. *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. Academia, Praha 1980, s. 691
- [46] FRIEDRICH, G. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Díl II., r. 1198 - 1230, Comitiorum regni Bohemiae, Praha 1912, s. 96 - 97
- [47] ADÁMEK, F. *Tataři na Moravě*, NEKLAN, 1999, s. 10 - 16
- [48] SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Odeon, 1985, s. 74
- [49] ADÁMEK, F. *Tataři na Moravě*. NEKLAN, 1999, s. 77
- [50] HOSÁK, L. *Historický místopis země moravskoslezské*, Společnost přátel starožitností ČSL. v Praze, Brno 1938, s. 702; LECHNER, *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz*, II., s. 48 a95, I. s. 34
- [51] HOSÁK, L. *Historický místopis země moravskoslezské*, Společnost přátel starožitností ČSL. v Praze, Brno 1938, s. 706; CDM VI. s. 378
- [52] http://www.staraves.cz/historie_a_soucasnost.html
- [53] <http://mujweb.cz/Institute/brusperk/BRUsPERK-historie.htm>
- [54] POLÁŠEK, J. *Jednou z nejstarších obcí na Místecku byla Brunswerde*. Archeologie Moravy a Slezska. Česká archeologická společnost - pobočka pro Moravu a Slezsko. Kopřivnice - Hulín - Frýdek - Místek - Havířov 2003, s. 183
- [55] BOCZEK, A. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Díl IV., r. 1268 - 1293, Olomouc 1845, s. 33 - 34
- [56] HOSÁK, L. *Historický místopis země moravskoslezské*, Společnost přátel starožitností ČSL. v Praze, Brno 1938, s. 927; CDM IV. s. 180
- [57] DVOŘÁK, R. *Vlastivěda moravská, Dějiny Moravy*, kniha 1, Musejní spolek v Brně, Brno 1899, s. 133, 138 a 139
- [58] LINHART, F. *Vlastivěda moravská, Místecký okres*, Musejní spolek v Brně, Brno 1915, s. 41 a 62; CDM III. s. 402
- [59] MEITZEN, A. *Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen der Kelten. Römer, Finen und Slawen*. Díl I - III, Berlín 1895 - 1898
- [60] HENRICO DE ISERNIA, DOLLINER, T. *Codex epistolaris Primislai Ottocari II. Bohemiae regis*. ACADEMIA THERESIANA, Vienne 1803, s. 1 - 15

-
- [61] DANTE, A. *Božská komedie. Ráj*, Karel Vrátný, Praha 1929, s. 33
- [62] BIRNBAUM, V., CIBULKA, J., MATĚJČEK, A., PEČÍRKA, J., ŠTECH, V. V., redigoval WIRTH, Z. *Dějepis výtvarného umění v Čechách. Středověk*. 1. díl, SVU MANES, Praha 1931, s. 78
- [63] SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Odeon, 1985, s. 97 a 160
- [64] POŠVÁŘ, J. Slezské a moravské mincovny ve 13. století. *Slezský sborník r. 5* 1. 1953, s. 344
- [65] JAKUB DE VORAGINE *Legenda aurea*. Uspořádala VIDMANOVÁ, A., Vyšehrad, Praha 1984, s. 72 a 93
- [66] OBRAZOVÁ, P., VLK, J. *Maior Gloria. Svatý kníže Václav*. PASEKA, Praha, Litomyšl 1994, s. 21
- [67] CHALUPECKÝ, V. *Na úsvitu křesťanství. Homilie na svátek sv. Ludmily*. Překlad LUDVÍKOVSKÝ, J., Praha 1942, s. 163
- [68] OBRAZOVÁ, P., VLK, J. *Maior Gloria. Svatý kníže Václav*. PASEKA, Praha, Litomyšl 1994, s. 33 - 38 a 63
- [69] FRIEDRICH, G. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Díl I., r. 805 - 1197, Comitiorum regni Bohemiae, Praha 1904 - 1907, s. 74 - 75
- [70] BRUNO Z QUERFURTU, *Život svatého Vojtěcha. Legenda Nascitur purpureus flos. Passio sancti Adelbert episcopi et martyris*. ZVON, Praha 1996, s. 15 - 17 a 134 - 135, Překlad, poznámky a doslov KYRALOVÁ, M., úvod kardinál VLK, M.
- [71] PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého. V Čechách a v Moravě*. Díl 1, do r. 1253, Nakladatel L. Mazáč, Praha 1939, s. 149
- [72] JAKUB DE VORAGINE *Legenda aurea*. Uspořádala VIDMANOVÁ, A., Vyšehrad, Praha 1984, s. 263 - 277 a 281
- [73] KOSMAS, *Kronika česká*. SVOBODA, Praha 1975, s. 53
- [74] JAKUB DE VORAGINE *Legenda aurea*. Uspořádala VIDMANOVÁ, A., Vyšehrad, Praha 1984, s. 299
- [75] BIRNBAUM, V., CIBULKA, J., MATĚJČEK, A., PEČÍRKA, J., ŠTECH, V. V., redigoval WIRTH, Z. *Dějepis výtvarného umění v Čechách. Středověk*. 1. díl, SVU MANES, Praha 1931, s. 38 - 42
- [76] SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Odeon, 1985, s. 140
- [77] BIRNBAUM, V., CIBULKA, J., MATĚJČEK, A., PEČÍRKA, J., ŠTECH, V. V., redigoval WIRTH, Z. *Dějepis výtvarného umění v Čechách. Středověk*. 1. díl, SVU MANES, Praha 1931, s. 47 - 48 a 70
- [78] MAŠÍN, J. *Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě*. Nakladatelství ČSAV, Praha 1954, s. 31 - 32
- [79] SAMEK, B. *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Academia, Praha 1994, s. 252 - 253
- [80] BENOIST, L. *Znaky, symboly a mýty*, VICTORIA PUBLISHING, a. s., Praha 1995, s. 72
- [81] PLATÓN *Timaios, Kritias*, OIKOYMENH, Praha 1996, s. 21

8 SUMMARY

The thesis has been written on the basis of main architectural concepts and their application in real life within a historical context investigation. Main architectural concepts are represented in a harmony of architectural composition that deals with relations among form, structure and space in the unique art work.. Genius loci plays very important role in architectural creation - represents special and extra-ordinary urban locality and its architectural value in historical, geographic and cultural context.

The origin of *Ostravice* village and *Brno* within the historical frame concept of the Moravia domain is topic of this thesis. *Ostravice* is a small village located in the valley of *Beskydy* Mountains upon the river. There are not government historical monuments and early architectural works in Ostravice region. There are strictly rectangular and exactly equal plots in Ostravice cadastral area. This fact leads into the considerations about the former existence of sophisticated urban concept in this region. In spite of shortage of historical information there are very important elements of former architectural concepts as old mines, iron-mills and also debris of walls that could be considered for a former fortification. There was written a lot about the city of *Brno* and its origin but the *Brno castle* has not been discovered yet in spite of global investigation of the authorities for preservation of historical monuments, historians and archaeologists. It is possible to find information about Brno castle from the 11th and 12th century but it is not based on serious historical data.

The main task of the thesis has been to find out and interpret forms and architectural composition on the basis of a forgotten experiences of the human life existence - the analysis of an architectural composition and spatial interpretation in urban-architectural works. Authors investigation method has been used in the thesis and called the *Ostrakic method*. The method is based on the consideration, selection and analysis of collected information and experiences for the architectural concept. This concept is an alternative to present official attitudes toward historical and urban development. This method of investigation is based on study space aspects of historical documents and also on selection of important notes and matters from legends and folk stories and any other historical data.

Many historians have tried to find out Brno castle in the region of Brno city but it was a false historical investigation. It has been proven from historical documents that *Bruneswerde* was located in Beskydy in the rural area of present village Ostravice. Other historical documents gave information about *Brunenswerde as the Brno Castle*. That means the Brno Castle had to be founded not at Brno (as it have been considered for many years) but it *was located in Beskydy at Ostravice*.

Study of historical documents, collecting of legends and local stories and many others from architectural, historical and geographical point of view have helped to discover the general idea about medieval landscape and settlement organisation in the Moravia district. The holy city – *Civitas Dei* had been located in Brunenswerde region in early ages as the centre of European culture, education and spiritual life.

9 ŽIVOTOPIS

Jméno a příjmení: Ladislav Mohelník

Titul: Ing. arch.

Bydliště: Kvapilova 2, 616 00 Brno

Trvalé bydliště: 739 14 Ostravice č. 286

Datum a místo narození: 25.11.1953 v Čeladné, okr. Frýdek - Místek

Pedagogická a odborná činnost

V letech 1973 až 1979 jsem studoval FA VUT v Brně. Diplomní práci a státní zkoušku jsem absolvoval na katedře teorie architektury a výtvarné výchovy u Prof. Ing. arch. Antonína Kuriála a Doc. Ing. arch. Jaroslava Drápala, CSc.

Od roku 1979 do roku 1993 jsem byl zaměstnán v Projektovém a vývojovém ústavu VUT v Brně ve funkci zodpovědného a od roku 1990 vedoucího projektanta.

Od roku 1991 působím jako odborný asistent na Ústavu teorie architektury na FA VUT v Brně. Podílím se na výuce základů architektury, základů architektonického navrhování, teorie a estetiky, ateliérů, bakalářských a diplomních projektů.

Od roku 1993, jsem společníkem a jednatelem projektové organizace PVÚ s.r.o v Brně, která se zabývá zpracováváním všech stupňů projektové dokumentace bytových a veřejných staveb. Mám atestaci pro projektovou činnost v investiční výstavbě typu A, reg. č. 01 296 a jsem členem komory architektů.

Během působení na FA VUT v Brně jsem se účastnil mezinárodních konferencí ACSA v Delftu a v Praze, pobytu na pobočce Miami University v Lucembursku. Jsem členem Rady pro informační systém FA VUT v Brně a členem Rady vysokých škol. Od r. 2000 jsem studentem doktorského studijního programu.

Některé teoretické práce

DRÁPAL, J., MOHELNÍK, L. *Aktuální problémy kompozice architektury*, grant FRVŠ., 2001

DRÁPAL, J., MOHELNÍK, L. *Aktuální problémy teorie architektury*, Grant FRVŠ., 2002

MOHELNÍK, L. *Ztracená identita*, sborník příspěvků 3. odborného semináře doktorského studia FAST, Brno 2001

MOHELNÍK, L. *Modelové techniky v tvůrčí práci architekta*, sborník 6. vědecké konference doktorandů FA VUT v Brně, Brno 2002, ISBN 80-214-2146-0

Některé realizace staveb (spoluautor Ing.arch. Antonín Havlíček s 50% podílem účasti)

Obchodní akademie Veselí nad Moravou - realizace 2000

Vila podnikatele v Teplicích - realizace 2000

Rodinný dům v Brně - Řečkovících - realizace 2001

Příležitostné zastřešení nádvoří hradu Špilberk - realizace 2001

Přestavba lázeňského domu Albatros v Karlových Varech - realizace 2002

Tělocvična ZŠ Komenského náměstí Slavkov u Brna - realizace 2002